Onderzoek naar redelijke aanpassingen aan goederen en diensten voor personen met een handicap en personen met beperkte mobiliteit

OIVO

Onderzoeks- en Informatiecentrum
van de Verbruikers Organisaties

Stichting van openbaar nut

Paapsemlaan 20 – 1070 Brussel

© REPRODUCTIE TOEGELATEN MITS DUIDELIJKE BRONVERMELDING EN VOORAFGAANDE TOESTEMMING VAN DE UITGEVER

Inhoudstafel

Onderzoek naar redelijke aanpassingen aan goederen en diensten voor personen met een handicap en personen met beperkte mobiliteit 1

Inhoudstafel 2

Inleiding 4

Het beleid voor personen met een handicap in België 5

De wetgeving betreffende de rechten van personen met een handicap 7

Op supranationaal niveau 7

a. Op internationaal niveau *7*

b. Op Europees niveau *8*

In België 9

In het buitenland 11

De definitie van handicap 12

Op internationaal niveau 12

In België 14

In het buitenland 14

Handicap en milieu 17

De redelijke aanpassingen aan goederen en diensten 18

Oorsprong van het concept 18

Op internationaal niveau 18

In België 20

In het buitenland 23

De redelijke aanpassing in de praktijk 26

Rechtspraak 27

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Canadese rechtspraak 27

Eldridge 27

Meiorin 28

Grismer 30

Overdreven belasting 32

Andere vonnissen 32

Conclusies 36

Wanneer moet de aanpassing doorgevoerd worden? 36

Welke soort aanpassing? 36

Is de aanpassing redelijk? 37

Vooruitzichten voor de toekomst? 39

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Inleiding

De beleidsaanpak in verband met personen met een handicap was lange tijd gefocust op opname en verzorging in een instelling, de medische revalidatie en de sociale prestaties. Die benadering behandelt de persoon met een handicap als een onderwerp van sociale maatregelen en niet als een persoon met eigen capaciteiten en het recht om een actieve burger te zijn.

Dit rolmodel maakt van de handicap een intrinsiek kenmerk van de betrokken persoon.

De organisaties voor de verdediging van de rechten van personen met een handicap hebben zich ontwikkeld en een meer globale en sociale analyse van de handicap verdedigd.

Ook al heeft de tekortkoming een objectieve realiteit die gekoppeld is aan het organisme of aan de geest, is het onvermogen in die optiek meer toe te schrijven aan het feit dat de maatschappij geen rekening houdt met de behoeften van de personen met een handicap.

Volgens die opvatting is de handicap het resultaat van obstakels die de mensen verhinderen om volwaardig aan het maatschappelijke leven deel te nemen.

Om te gaan naar een maatschappij die aan iedereen aangepast is, moeten die obstakels voorkomen of weggewerkt worden. Om dat te realiseren, is het begrip "**redelijke aanpassing"** in tal van wetgevingen opgedoken.

Het voorwerp van dit onderzoek zal erin bestaan de bestaande wetgeving en rechtspraak betreffende de rechten van personen met een handicap en redelijke aanpassingen te overlopen, zowel in België als in het buitenland, om een antwoord te proberen bieden op de volgende vraag: "Wat betekent een redelijke aanpassing?".

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Het beleid voor personen met een handicap in België

Het beleid voor personen met een handicap [1] valt onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap, het Waalse Gewest, de Franse communautaire commissie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en van de Duitstalige Gemeenschap. Dit betekent dat tewerkstelling, beroepsopleiding, de opvang en huisvesting van en de toekenning van tussenkomsten voor technische hulp enz. aan personen met een handicap onder de bevoegdheid van die vier entiteiten vallen.

De vier organismes die hoofdzakelijk bevoegd zijn aangaande het beleid voor personen met een handicap zijn dus het Vlaams agentschap voor personen met een handicap (VAPH)[2] en de VDAB in het kader van tewerkstelling[3], het Agence Wallonne pour l'Intégration des Personnes Handicapées (AWIPH)[4], de Franstalige Brusselse dienst PHARE (Personnes Handicapée Recherche Autonomie)[5] en de Dienstelle für Personen mit Behinderung (DPB) van de Duitstalige Gemeenschap[6].

De Gewesten zijn op tal van terreinen bevoegd, onder andere voor stedenbouwkunde en met als gevolg ook voor de toegankelijkheid van gebouwen.

Het speciale en geïntegreerde onderwijs valt dan weer onder de bevoegdheid van de Gemeenschappen.

Een aantal domeinen die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op personen met een handicap, vallen onder de bevoegdheid van de Federale Staat, zoals de toekenning van de bijstand voor personen met een handicap, de sociale zekerheid en de juridische bescherming van personen met een handicap.

Bovendien kan elke federale, communautaire en gewestelijke instantie binnen haar bevoegdheden voordelen aan personen met een handicap toestaan. Enkele voorbeelden: de Federale overheid staat aan personen met een handicap belastingvermindering toe; de Gewesten staan hen bepaalde voordelen toe op het gebied van sociale huisvesting, ...

---

[1] Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid, Algemene Directie gehandicapten; http://handicap.fgov.be/nl/about/politique.htm

[2] http://www.vaph.be

[3] http://www.vdab.be

[4] http://www.awiph.be

[5] http://www.phare-irisnet.be/ (ex-Service bruxellois francophone des personnes handicapées,http://www.cocof.irisnet.be)

[6] http://www.dpb.be

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Er zijn dus verschillende machtsniveaus bevoegd. Die complexe institutionele situatie, die typisch is voor België, kan een efficiënt en coherent beleid voor personen met een handicap bemoeilijken. Om de efficiëntie van het begrip "redelijke aanpassing" te verzekeren, was een gemeenschappelijke definitie nodig. Een Protocol van akkoord, waar we verder op terug zullen komen, heeft tot doel om een oplossing voor dat probleem te bieden.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

De wetgeving betreffende de rechten van personen met een handicap

OP SUPRANATIONAAL NIVEAU

Het verbod op het discrimineren van een persoon vanwege een handicap vindt zijn grondslag in meerdere juridische teksten, zowel internationaal als Europees.

a. Op internationaal niveau

- De Regels van de Verenigde Naties voor het bieden van gelijke kansen aan personen met een handicap, die in 1993 werden goedgekeurd[7] en die de verplichtingen van de Staten met betrekking tot de mensenrechten formuleren.

Die regels, die lange tijd de referentie waren, garanderen het recht voor de persoon met een handicap om van zijn/haar rechten en vrijheden te genieten als ieder ander.

- Op 13 december 2006 werd de Internationale Conventie van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap[8] **aangenomen.**

Die Conventie verplicht de Staten die ze ondertekenen om te streven naar verbetering van de bestaansomstandigheden van personen met een handicap.

De Conventie van de VN inzake de rechten van de personen met een handicap heeft de handicap in een context geplaatst die niet langer met sociaal welzijn, maar met mensenrechten te maken heeft. Deze conventie wijst erop dat maatschappelijke barrières en vooroordelen zelf factoren zijn die een handicap veroorzaken.

[7] http://www.un.org/french/disabilities/default.asp?id=792

[8] http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtextf.htm

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Herinnering: er bestaan twee teksten over de Conventie. De ene is de basistekst, bestaande uit 50 artikels met datgene waartoe de Staten zich verbinden. De andere is het facultatieve protocol met de effectieve verplichting voor de Staten om zich te onderwerpen aan een controle door de VN.

Het Vedrag werd door België geratificeerd op 2 juli 2009 en trad in werking op 1 augustus 2009. Een opvolgingsorgaan op nationaal niveau moet worden opgericht.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

b. Op Europees niveau

- Artikel 13 van het Verdrag van Amsterdam uit 1997 vermeldt als eerste personen met een handicap. Dit artikel heeft de wettelijke basis gelegd voor maatregelen ter bescherming van personen met een handicap tegen discriminatie.

- Artikel 15 van het Europese Sociale Charter garandeert het recht van personen met een handicap op autonomie, op sociale integratie en op deelname aan het maatschappelijke leven.

«Om aan personen met een handicap, ongeacht hun leeftijd of de aard en de oorsprong van hun handicap de effectieve uitoefening van het recht op sociale integratie en op deelname aan het gemeenschapsleven te garanderen, verbinden de partijen zich er onder andere toe om de nodige maatregelen te treffen opdat aan personen met een handicap een oriëntatie, een educatie en een beroepsvorming geboden wordt in het kader van het gemeenrecht telkens dat mogelijk is of, als dat niet het geval is, via gespecialiseerde openbare of private instellingen.» (vert.)

- Het **actieplan 2006-2015 van de Raad van Europa** voor de bevordering van de rechten op en van de volwaardige deelname van personen met een handicap aan de maatschappij, voor toegankelijke en inclusieve maatschappijen stelt zeer specifieke maatregelen voor om de ratificatie en de invoering van de Conventie van de Verenigde Naties over personen met een handicap te vergemakkelijken. Het actieplan kan dienen voor het uitvoeren van een follow-up van de vorderingen bij de invoering van hervormingen met betrekking tot personen met een handicap en zo de lidstaten van de Raad van Europa helpen bij het vervullen van de verplichtingen die ze onderschreven hebben door het instrument van de VN te ratificeren.

- De Kaderrichtlijn 2000/78/EG[9] voerde het principe van gelijke behandeling in het kader van arbeid, tewerkstelling en beroepsopleiding in en verbiedt discriminatie op basis van onder andere handicap. Een van de meest significante innovaties in de richtlijn is de

[9] http://ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/legisln/2000_78_fr.pdf

verplichting voor de werkgevers om te voorzien in "redelijke aanpassingen" voor personen met een handicap. Deze verplichting betekent dat de werkgever stappen moet ondernemen om een persoon die, afgezien van zijn/haar handicap, beschikt over de passende kwalificaties voor de baan, in staat te stellen om de baan aan te nemen, daarin vooruit te komen en een opleiding te genieten. Deze richtlijn is één van de hoofdbronnen van een nieuwe Europese wetgeving voor de strijd tegen discriminatie, die in elke lidstaat in wetgeving werd omgezet.

- Er werd nog recent, **op 2 juli 2008[10], een nieuw voorstel van richtlijn voor de goederen en dienstensector door de Europese Commissie goedgekeurd.**

Deze richtlijn beoogt de invoering van het principe van gelijke behandeling van personen, ongeacht religie of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid in de sector van de goederen en diensten. Ze legt een kader vast voor het verbieden van elke discriminatie op grond van deze redenen en bepaalt een uniform minimaal beschermingsniveau binnen de Europese Unie voor mensen die het slachtoffer worden van zulke discriminatie.

Het voorstel voor een richtlijn vult het bestaande communautaire juridische kader aan, dat enkel een verbod oplegde voor discriminatie op basis van religie of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid in het kader van arbeid, tewerkstelling en beroepsopleiding.

Dit voorstel moet nu echter nog achtereenvolgens door het Europese Parlement en door de Raad van de Lidstaten van de Europese Unie onderzocht worden. De evolutie van die wettekst zal dus aandachtig verder moeten worden opgevolgd.

IN BELGIË

Federaal niveau

- De Antidiscriminatiewet van 10 mei 2007 vervangt de oude Antidiscriminatiewet van 25 februari 2003. Op 9 juni 2007 trad hij in werking.

Zoals de wet van 2003 al voorzag, verbiedt deze nieuwe wet elke directe of indirecte vorm van discriminatie wanneer ze betrekking heeft op

- de toegang tot en levering van goederen en diensten die publiekrechterlijk beschikbaar zijn;

[10] Voorstel van richtlijn van de Raad betreffende de invoering van het principe van gelijke behandeling van personen, zonder onderscheid naar religie of overtuigingen, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid; http://register.consilium.europa.eu/pdf/fr/08/st11/st11531.fr08.pdf

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

- de sociale bescherming, met inbegrip van de sociale zekerheid en gezondheidszorg;
- de sociale voordelen; de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid;
- de arbeidsbetrekkingen
- de vermelding in een officieel stuk of in een proces-verbaal
- het lidmaatschap van of de betrokkenheid bij een werkgevers- of werknemersorganisatie
- de toegang tot of de deelname aan, alsook elke andere uitoefening van een economische, sociale, culturele of politieke activiteit toegankelijk voor het publiek.

De Belgische wetgeving is dus verder gegaan dan de Europese Kaderrichtlijn, die beperkt blijft tot de arbeidsbetrekking.

Deze wet voorziet bovendien een verschuiving van de bewijslast wanneer een persoon zich slachtoffer acht van discriminatie en feiten kan aanvoeren voor het bevoegde rechtscollege die het bestaan van een discriminatie op grond van handicap kunnen doen vermoeden. Het is dan met andere woorden aan de tegenpartij om te bewijzen dat er geen sprake is van discriminatie.

Dit is een zeer belangrijk punt, want heel vaak schrikken personen met een handicap ervoor terug om altijd maar weer te moeten bewijzen dat zij het slachtoffer zijn van een onderscheid in behandeling.

Het verbod op discriminatie op grond van een handicap omvat twee aspecten: Het eerste is het verbod van directe en indirecte discriminatie op grond van handicap. Het tweede aspect is de verplichting om redelijke aanpassingen voor personen met een handicap te nemen.

De vraag blijft echter wat een redelijke aanpassing is?

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Om daar een antwoord op te geven, werd **een protocol met betrekking tot het begrip "redelijke aanpassing"** goedgekeurd door de federale overheid, de Gewesten en de Gemeenschappen in het kader van de Interministeriële Conferentie voor Personen met een Handicap op 19 juli 2007 (M.B. 20/09/07).

Niveau van de Gemeenschappen en de Gewesten

Binnen hun bevoegdheid zijn de Gemeenschappen en de Gewesten tevens verplicht om de Kaderrichtlijn 2000/78/EG om te zetten.

In Vlaanderen is er het **decreet van 10 juli 2008** houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid, dat het begrip "redelijke aanpassingen" voor personen met een handicap definieert.

In het Waalse Gewest komt het begrip "redelijke aanpassing" voor in het **decreet van 6 november 2008** ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie, met inbegrip van de discriminatie tussen vrouwen en mannen inzake economie, tewerkstelling en beroepsopleiding, gewijzigd door het Decreet van 19 maart 2009 betreffende het toepassingsgebied van goederen en diensten.

De Franse Gemeenschap legt het begrip "redelijke aanpassing" uit met betrekking tot zijn bevoegdheden in het **decreet van 12 december 2008** betreffende de bestrijding van sommige vormen van discriminatie.

Enkel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft nog geen gelijkaardig initiatief genomen, behalve in de sector van de huisvesting: **Ordonnantie van 19 maart 2009**, tot wijziging van de ordonnantie van 17 juli 2003 houdende de Brusselse huisvestingscode. Deze ordonnantie wil, op het gebied van huisvesting, een algemeen kader creëren met als doel het bestrijden van discriminatie, met name op grond van handicap en gezondheidstoestand.

IN HET BUITENLAND

Naar het Amerikaanse, Engelse en Canadese voorbeeld heeft het Angelsaksische recht al lang voor ons handicap in een context geplaatst die verschilt van het medische model. De Engelse term "Mainstreaming" betekent in dit systeem een beleid voeren van gelijke kansen en integratie in het dagelijkse leven.

Het begrip "redelijke aanpassing" bestaat dus al lange tijd in het Angelsaksische recht, dat aan de basis ervan ligt.

Daarom zullen we meer bepaald dieper ingaan op de wetgevingen van die landen, die al een langere ervaring op dat terrein hebben.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

De definitie van handicap

Eerst en vooral moet erop gewezen worden dat er geen universeel erkende definitie van handicap bestaat. Elk land mag (of moet) dus een eigen definitie bepalen.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

OP INTERNATIONAAL NIVEAU

- **Internationale Conventie van de Verenigde Naties betreffende de rechten van personen met een handicap**

De Conventie geeft de voorkeur aan een dynamische benadering van handicap. Handicap wordt beschouwd als een concept dat constant evolueert. Daarom wordt er niet naar een limitatieve lijst verwezen.

Art. 2. definieert een persoon met een handicap:

"*mensen met een duurzaam fysiek, mentaal, verstandelijk of zintuiglijk onvermogen waarvan de interactie met diverse barrières hun volledige en effectieve deelname aan de maatschappij op gelijke basis met de anderen in de weg kan staan*".

- **de Europese Kaderrichtlijn 2000/78/EG tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep**

De richtlijn bevat geen definitie van handicap. De Lidstaten formuleren bijgevolg dus vrij een definitie van handicap. Bijna de helft van de Lidstaten hebben echter geen specifieke definitie opgenomen in hun nationale wetgeving (hoewel de meeste wel een definitie hebben voor de sociale zekerheid).

Een arrest van het Europese Hof van Justitie (EHvJ) biedt ons echter iets meer verduidelijking over de Europese definitie van handicap.

Het arrest Chacón Navas[11] omschrijft de handicap als "een beperking die met name het gevolg is van uit lichamelijke, geestelijke en psychische aandoeningen en die de deelneming van de betrokken persoon aan het beroepsleven belemmert" (par.43).

[11] Zaak C-13/05, *Chacón Navas*, arrest van 11 juli 2006.

Daarnaast klonk het dat een beperking slechts als een “handicap” kan worden opgevat indien “het waarschijnlijk is dat zij van lange duur was” (par. 45, laatste zin).

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

IN BELGIË

De Antidiscriminatiewet van 25 februari 2003, die deze richtlijn in Belgisch recht heeft omgezet, gaf geen definitie van de handicap.

Artikel 2, §1 van het **Protocol betreffende het begrip redelijke aanpassing bevat** de term "persoon met een handicap" en verduidelijkt in de toelichting dat onder “handicap” verstaan moet worden: elke langdurig en belangrijk participatieprobleem van een persoon dat te wijten is aan het samenspel tussen

- in de eerste plaats functiestoornissen van mentale, fysieke, psychische, lichamelijke en zintuiglijke aard,

- in de tweede plaats beperkingen bij de uitvoering van activiteiten,

- en in de derde plaats persoonlijke en externe factoren.

Op die manier wil men een beperkte interpretatie van het begrip "handicap" vermijden en evoluties in de definitie van “persoon met een handicap” niet in de weg staan, naar het voorbeeld van de VN-Conventie.

Merk op dat het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) de volgende definitie hanteert:

"Handicap: elk langdurig en belangrijk participatieprobleem van een persoon dat te wijten is aan het samenspel tussen functiestoornissen van mentale, psychische, lichamelijke of zintuiglijke aard, beperkingen bij het uitvoeren van activiteiten en persoonlijke en externe factoren."

IN HET BUITENLAND

Het begrip “handicap” wordt op tal van verschillende manieren gedefinieerd in de buitenlandse nationale wetgevingen.

Een aantal definities zijn zeer precies, zoals het voorbeeld van artikel 4 van de **Australische wet** (*Disability Discrimination Act* 1992), waarin de deficiëntie wordt omschreven als volgt:

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

a) volledig of gedeeltelijk verlies van de fysieke of mentale functies;
b) volledig of gedeeltelijk verlies van een deel van het lichaam;
c) aanwezigheid in het lichaam van organismen die een ziekte veroorzaken;
d) aanwezigheid in het lichaam van organismen die een ziekte kunnen veroorzaken;
e) slechte werking, slechte vorming of misvorming van een deel van het lichaam;
f) stoornis of slechte werking die maakt dat een persoon op een andere manier leert dan een persoon die de betreffende stoornis of slechte werking niet heeft;
g) stoornis of ziekte die de mentale processen van een persoon, de perceptie van de realiteit, de emoties of het beoordelingsvermogen aantast en die het gedrag verstoort en een deficiëntie omvat die:
h) nu bestaat;
i) vroeger bestond, maar nu niet meer;
j) in de toekomst kan bestaan;

k) of waardoor een persoon getroffen werd.

In de Verenigde Staten definieert de ADA (American with Disabilities Act) een persoon met een handicap als een "persoon met een fysieke of geestelijke kwaal die één of meerdere belangrijke levensactiviteiten van dit individu ingrijpend beperkt of die een verleden en een bewijs van zulk een kwaal met zich meedraagt, of die beschouwd wordt als drager van zulk een kwaal".

"*The term `disability' means, with respect to an individual*
(A) a physical or mental impairment that substantially limits one or more of the major life activities of such individual;
(B) a record of such an impairment; or

(C) being regarded as having such an impairment

De ADA beoogt de Amerikaanse maatschappij meer toegankelijk te maken voor personen met een handicap en de discriminatie(s) te bestrijden waarvan zij het slachtoffer worden, hetzij op het gebied van tewerkstelling, transport, openbare diensten of telecommunicatie. Deze wet dekt dus extensief alle aspecten van het dagelijkse leven waarin een persoon met een handicap obstakels zou kunnen tegenkomen.

Volgens deze wet wordt handicap niet op zichzelf gedefinieerd, maar in verhouding tot een gegeven situatie. Het accent wordt niet meer op de oorsprong van de handicap gelegd, maar op de gevolgen, zoals blijkt uit punt (C) van die definitie.

Het Supreme Court in de Verenigde Staten[12] heeft ook geoordeeld dat mensen die drager zijn van het HIV-virus, personen met een handicap zijn volgens de wet.

[12] Zaak *Bragdon v. Abbott* (524 U.S. 624 (1998))

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

In het Verenigd Koninkrijk luidt de definitie van een persoon met een handicap in de DDA (Disability discrimination act van 1995) als volgt: *"elke persoon die lijdt aan een fysieke of mentale deficiëntie die een groot en langdurig negatief effect heeft op het vermogen van die persoon om normale dagelijkse activiteiten uit te voeren."*

Deze wet werd herzien op 7 april 2005 om kanker, aids en multiple sclerose en elke persoon die langdurig en substantieel fysiek of mentaal lijden ondervindt in de definitie van een persoon met een handicap op te nemen.

Ook hier wordt het begrip handicap aan de leefomgeving gekoppeld.

In **Canada** is er geen unieke definitie van "handicap" op het federale niveau. De Canadese rechtbanken passen een zeer ruime interpretatie toe van wat een handicap is. Het supreme court heeft in zijn **arrest "*Ville de Montréal"*[13]** de volgende interpretatie gehanteerd.

« *Zo kan een* handicap *zowel uit een fysieke beperking voortvloeien, als uit een aandoening, een sociale constructie, een perceptie van beperking of een combinatie van al deze factoren. Het is het gezamenlijke effect van deze omstandigheden dat bepaalt of het individu al dan niet een* handicap *heeft zoals bedoeld in het Charter*. »

Het Hof zal zelfs erkennen dat ziekte, behalve onschadelijke aandoeningen, ook een handicap kan vormen omdat de klemtoon ligt op de obstakels voor de volledige participatie in de maatschappij en niet op de toestand of de staat van het individu.

Ook in **Zweden** wordt handicap niet beschouwd als een kenmerk van de persoon dat werd veroorzaakt door een fysieke kwetsuur of een ziekte, maar als een relatie tussen de persoon en zijn/haar omgeving. Dat is niet verbazend, rekening houdend met de ideologische lijn die de Scandinavische landen volgen, waarbij ze voorrang geven aan beleidsopties die geïnspireerd zijn door algemene principes van gelijkheid, normalisatie, integratie, en die te verwezenlijken politieke streefdoelen vormen.

Deze Angelsaksische en Scandinavische landen hebben in de definitie van handicap al lang vóór ons rekening gehouden met het allerbelangrijkste element, namelijk de leefomgeving van de persoon. Er zal dus eerder sprake zijn van een persoon in een handicapsituatie dan van een persoon met een handicap.

---

[13] Supreme Court Canada, C.S.C. 27; Zaak Ville de Montréal; 3 mei 2000, D.T.E. 95T-478 (T.D.P.Q); http://csc.lexum.umontreal.ca/fr/index.html

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

In Frankrijk is de Angelsaksische en Scandinavische invloed merkbaar in de definitie in de wet van 2005. In artikel 2 wordt handicap in die wet op de gelijkheid van rechten en kansen, de participatie en de burgerzin van personen met een handicap van 11 februari 2005, ook "Handicapwet" genoemd, gedefinieerd als volgt:

"*Vormt een handicap in de betekenis zoals bedoeld in deze wet, elke activiteitsbeperking of belemmering van de participatie aan het maatschappelijke leven dat een persoon in zijn/haar leefomgeving ondervindt door een ingrijpende, langdurende of definitieve aantasting van één of meerdere fysieke, mentale, zintuiglijke of psychische functies, van een meervoudige handicap of van een invalide makende gezondheidsstoornis.* "

Het langdurige karakter van de deficiëntie is een belangrijk element in de definitie van handicap. Die definitie omvat dus impliciet ook kanker, aids of multiple sclerose.

De Franse definitie is zoals vele andere geïnspireerd door de "internationale classificatie van de functionering, van de handicap en van de gezondheid", zoals in 2001 bepaald door de Wereldgezondheidsorganisatie, die stelt dat handicap is: "*het nadeel dat voortvloeit uit het verschil tussen wat de maatschappij van het individu verwacht en wat hij/zij in staat is om te doen, rekening houdend met de relatieve deficiëntie en het relatieve onvermogen."*

HANDICAP EN MILIEU

We zien dus dat er algemeen een grote evolutie geweest is in de manier waarop handicap in de hele wereld aan bod komt. Het Angelsaksische model heeft uiteindelijk alle wetgevingen beïnvloed om handicap te bepalen op basis van de leefomgeving van de persoon en niet op grond van zijn of haar fysieke of mentale kenmerken. Het vonnis van het Europese Hof van Justitie in de zaak Chacón Navas is dus gebaseerd op een medisch model van handicap dat op vandaag achterhaald is.

De omgeving van de persoon is het allerbelangrijkste element geworden en werd centraal gezet in de definitie van handicap.

Met het oog op die omgeving die iemand tot een persoon met een handicap maakt, zou het goed zijn om de nodige maatregelen te treffen om de persoon in de handicapsituatie volwaardig te laten deelnemen aan het maatschappelijke leven.

Merk ook op dat die definities van handicap onderstrepen dat ze van lange duur moet zijn. Dit is volkomen te rechtvaardigen. Een persoon met bijvoorbeeld een gebroken been kan immers geen aanspraak maken op de rechten die voor personen met een handicap gelden. De vereiste voor een duurzame karakter van handicap is dus volledig logisch

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

De redelijke aanpassingen aan goederen en diensten

OORSPRONG VAN HET CONCEPT

Het begrip "redelijke aanpassing" vindt zijn oorsprong in de Canadese en Amerikaanse rechtspraak met betrekking tot het verbod op discriminatie op grond van religie.

In die context betekent het dat bepaalde algemeen toegepaste regels uitzonderingen moeten voorzien voor mensen met een bepaalde religie om uitsluitingen van die personen te vermijden. Deze uitsluitingen vloeien vaak voort uit reglementeringen of praktijken - bijvoorbeeld aangaande werkuurregelingen of werkkledingvoorschriften – die op hen van toepassing zijn, maar die geen rekening houden met hun specifieke situatie.

OP INTERNATIONAAL NIVEAU

De VN-Conventie bevat een definitie van redelijke aanpassing in artikel 2:

"Noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen disproportionele of onevenredige, of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen"

In Europa heeft de Europese Commissie van de redelijke aanpassing een Europees juridisch principe gemaakt door ze in artikel 5 van de **Europese Richtlijn 2000/78/EG van 27 november 2000** in te schrijven:

"Teneinde te waarborgen dat het beginsel van gelijke behandeling met betrekking tot personen met een handicap nageleefd wordt, wordt voorzien in redelijke aanpassingen. Dit houdt in dat de werkgever, naargelang de behoefte, in een concrete situatie passende maatregelen neemt om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang tot arbeid te hebben, in arbeid te participeren of daarin vooruit te komen dan wel om een opleiding te genieten, tenzij deze maatregelen voor de werkgever een onevenredige belasting vormen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het door de lidstaten gevoerde beleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd."

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Vóór de omzetting van de Kaderrichtlijn hadden nog maar drie landen - het Verenigd Koninkrijk, Ierland en Zweden - in de loop van de jaren 1990 al gelijkaardige teksten aangenomen.[14]

In het nieuwe voorstel van een richtlijn van **2 juli 2008** worden de leveranciers van goederen en diensten eindelijk ook geviseerd. Ze moeten een gelijke toegankelijkheid voor personen met een handicap verzekeren en redelijke aanpassingen doorvoeren. Dat redelijk karakter wordt geëvalueerd in functie van de omstandigheden die eigen zijn aan elk afzonderlijk geval.

"Artikel 4: Gelijke behandeling van personen met een handicap

1. Teneinde te waarborgen dat het beginsel van gelijke behandeling met betrekking tot personen met een handicap wordt nageleefd:

a) moeten de nodige maatregelen om personen met een handicap effectieve niet-discriminerende toegang te geven tot sociale bescherming, sociale voordelen, gezondheidszorg, onderwijs en toegang tot en aanbod van goederen en diensten die publiekelijk beschikbaar zijn, met inbegrip van huisvesting en vervoer, van tevoren worden genomen, onder meer via passende wijzigingen of aanpassingen. Dergelijke maatregelen mogen geen onevenredige belasting vormen, geen fundamentele wijziging van de sociale bescherming, de sociale voordelen, de gezondheidszorg, het onderwijs, of de betrokken goederen en diensten vereisen, noch vereisen dat daarvoor alternatieve oplossingen worden aangeboden;

b) wordt voorzien in de verplichting om effectieve niet-discriminerende toegang - alsook de nodige redelijke aanpassingen in specifieke gevallen - te waarborgen, tenzij dit een onevenredige belasting vormt."

De richtlijn stelt een niet-exhaustieve lijst op van factoren die in rekening kunnen worden gebracht om te bepalen of de belasting onevenredig is:

"*2. Bij de beoordeling of de nodige maatregelen om aan lid 1 te voldoen een onevenredige belasting vormen, moet in het bijzonder rekening worden gehouden met de omvang en de middelen van de organisatie, haar aard, de geraamde kosten, de levensduur van de goederen en diensten, en de mogelijke voordelen van een betere toegang voor personen met een handicap. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het door de lidstaten gevoerde beleid inzake gelijke behandeling, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.*"

[14] De *Disability Discrimination Act* (DDA) van 1995, s. 6, in het Verenigd Koninkrijk; de *Employment Equality Act* van 1998, s. 16 (3) in Ierland; de wet die de discriminaties van gehandicapte personen in tewerkstelling verbiedt in Zweden (*Prohibition of Discrimination in Working Life of People with Disability Act*) van 1999, § 6.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Betreffende wat onder goederen en diensten verstaan moet worden, wordt in de richtlijn bepaald dat het om commerciële en beroepsactiviteiten gaat.

Deze richtlijn, die nog achtereenvolgens door het Europese Parlement en door de Raad van Lidstaten van de Europese Unie onderzocht moet worden, heeft onmiddellijk enkele kritische bemerkingen geoogst, onder meer vanwege het European Disability Forum.[15]

Hoe dan ook zal het, met het wetgevende proces in volle gang, goed zijn dat de evolutie ervan aandachtig gevolgd wordt.

IN BELGIË

Het is **de wet van 25 februari 2003 (ondertussen reeds vervangen door de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van bepaalde vormen van discriminatie),** of m.a.w. de omzetting van de richtlijn van 2000/78/EG, die voor het eerst in onze wetgeving expliciet naar de "redelijke aanpassingen" verwezen heeft.

In artikel 2 §3 staat: "*Het ontbreken van redelijke aanpassingen voor de persoon met een handicap vormt een discriminatie in de zin van deze wet.*" en "*Als een redelijke aanpassing wordt beschouwd de aanpassing die geen onevenredige belasting betekent of waarvan de belasting in voldoende mate gecompenseerd wordt door bestaande maatregelen.*"

Maar er moest nog een precieze definitie gegeven worden voor dat begrip, zodat de verschillende entiteiten van het land het op dezelfde manier zouden kunnen invoeren. Dat is wat het Protocol betreffende het begrip "redelijke aanpassingen" gedaan heeft.

Het **protocol betreffende het begrip redelijke aanpassingen,** dat werd goedgekeurd door de Federale overheid, de Gewesten en de Gemeenschappen tijdens de Interministeriële Conferentie op 11 oktober 2006, geeft de definitie van 'redelijke aanpassing' in artikel 2: *"Een aanpassing is een concrete maatregel die de beperkende*

[15] Het European disability forum (EDF = Europees Forum voor personen met een handicap) is de Europese organisatie die de belangen vertegenwoordigt van de 50 miljoen personen met een handicap in alle landen van de EU en de EEE, alsook van de Europese NGO's die de verschillende categorieën van handicaps, de organisaties en de individuele personen vertegenwoordigen die zich engageren voor zaken die met handicap te maken hebben. De opdracht van het EDF bestaat erin aan de personen met een handicap de volwaardige toegang tot hun grond- en mensenrechten te verzekeren dankzij actieve inzet in de ontwikkeling en invoering van beleidsopties in Europa. Voorstel van het European Disability Forum betreffende een algemene richtlijn tot bestrijding van de discriminatie van personen met een handicap, Doc EDF, januari 2008.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

invloed van een onaangepaste omgeving op de participatie van een persoon met een handicap kan neutraliseren."

"De redelijke aanpassingen zijn die welke, zonder onevenredig te zijn in verhouding tot het nagestreefde doel, gerealiseerd moeten worden om de obstakels op te heffen waarmee personen met een handicap in hun dagelijks leven geconfronteerd worden, hetzij op het vlak van toegang tot openbare gebouwen, tot transport, tot de arbeidsmarkt of tot de verschillende domeinen van de sociale activiteit."

Het Protocol geeft meerdere factoren op die van primordiaal belang zijn en waaraan een aanpassing voor de persoon met een handicap moet beantwoorden:

- doeltreffend zijn: de aanpassing moet een concrete en duurzame oplossing bieden
- gelijkheid: de aanpassing moet zonder belemmeringen door iedereen gebruikt kunnen worden
- autonomie: de aanpassing moet de persoon met een handicap in staat stellen om zelfstandig te kunnen participeren
- veiligheid: de aanpassing mag de persoon niet in gevaar brengen

De graad van **autonomie** is een primordiale factor. De aanpassingen die personen met een handicap in staat stellen om zonder hulp van derden aan het actieve leven deel te nemen, zijn te verkiezen.

Het Protocol wil ook bepalen wat redelijk en wat niet redelijk is:

"*De redelijkheid van de aanpassing wordt geëvalueerd in het licht van onder meer volgende indicatoren:*

de organisatorische impact, de financiële impact rekening houdend met eventuele ondersteunende financiële tegemoetkomingen en de financiële draagkracht van degene op wie de aanpassingsplicht rust, de te verwachten frequentie en duur van het gebruik van de aanpassing door personen met een handicap, de impact van de aanpassing op de levenskwaliteit van (een) daadwerkelijke of potentiële gebruiker(s) met een handicap, de impact van de aanpassing op de omgeving en op andere gebruikers, het ontbreken van gelijkwaardige alternatieven en het verzuim van voor de hand liggende of wettelijk verplichte normen."

Deze lijst van indicatoren is niet limitatief. Het Protocol preciseert bovendien dat een aanpassing waarvan de realisatie een financiële inspanning vraagt die op het eerste gezicht onredelijk lijkt, toch als redelijk beschouwd kan worden als de realisatie ervan in de tijd gespreid kan worden.

De wet van 10 mei 2007 citeert in artikel 4-12 de definitie van redelijke aanpassingen:

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

"Passende maatregelen die in een concrete situatie en naargelang de behoefte worden getroffen om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te hebben tot, deel te nemen aan en vooruit te komen in de aangelegenheden waarop deze wet van toepassing is, tenzij deze maatregelen een onevenredige belasting vormen voor de persoon die deze maatregelen moet treffen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde overheidsbeleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd."

Het Vlaamse decreet van 10 juli 2008 houdende het kader van het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid dat handelt over de redelijke aanpassingen voor de personen met een handicap, bevat in artikel 19 de volgende definitie:

"*Er is sprake van het weigeren van redelijke aanpassingen voor een persoon met een handicap als aanpassingen worden geweigerd die geen onevenredige belasting betekenen of waarvan de belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen. Als aanpassing wordt beschouwd, elke concrete maatregel, van materiële of immateriële aard, die de beperkende invloed van een onaangepaste omgeving op de participatie van een persoon met een handicap neutraliseert.*"

In het decreet van de Franse Gemeenschap van 12 december 2008 staat:

"*De redelijke aanpassingen zijn de passende maatregelen die in een concrete situatie en naargelang de behoefte worden getroffen om een persoon met een handicap in staat te stellen toegang te hebben tot, deel te nemen aan en vooruit te komen op de in artikel 4 bedoelde gebieden, tenzij deze maatregelen een onevenredige belasting vormen voor de persoon die deze maatregelen moet treffen. Wanneer die belasting in voldoende mate wordt gecompenseerd door bestaande maatregelen in het kader van het gevoerde overheidsbeleid inzake personen met een handicap, mag zij niet als onevenredig worden beschouwd.*"

De aanpassing wordt dus opgevat als een technische omgevingsaanpassing, maar ook een aanpassing van de regels of van de organisatie van de activiteit om de participatie van de persoon met handicap aan de aangeboden activiteit mogelijk te maken. Het redelijke karakter van de aanpassing zal bepaald worden in functie van de kostprijs, de bestaande financiële bijstand, de impact ervan op de organisatie en op de veiligheid, de frequentie, de duur van de aanpassing enz. Elk geval moet geanalyseerd worden in functie van het type van activiteit, van de infrastructuur, van de persoon die de aanpassing moet doorvoeren en van de persoon met een handicap.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

De ADA geeft een opsomming van zeven mogelijke interpretaties van discriminatie. Eén daarvan is: geen redelijke aanpassingen voorzien tenzij die aanpassingen een onevenredige belasting veroorzaken.

Het principe van "redelijke aanpassing", zoals dat in de American with Disabilities Act beschreven staat, werd op het gebied van tewerkstelling door de Equal Employment Opportunity Commission (EEOC) gedefinieerd als "*elke verandering in de werkomgeving of in de gebruikelijke manier van doen waardoor een individu met een handicap dezelfde kansen op aanwerving krijgt als de anderen*".[16]

De ADA hanteert de norm "onnodig moeilijk" (undue hardship) om het disproportionele karakter van de aanpassing aan te duiden, die gebaseerd is op een geïndividualiseerde evaluatie van de omstandigheden. Hij licht toe dat de aanpassing de fundamentele aard niet radicaal mag veranderen of het bestaan van het betrokken bedrijf niet in gevaar mag brengen.

De rechtspraak van het Supreme Court nodigt uit om deze overdreven belasting met grote soepelheid in te schatten.

Terwijl de waarderingscriteria van de overdreven belasting relatief concreet bepaald zijn voor het domein van de werkrelaties, blijft het een minder duidelijk uitgemaakte zaak voor de sector van de diensten waarover er weinig rechtspraak is.

[16] USC Sec. 793, U.S. Equal Employment Opportunity Commission en U.S. Department of Justice 1991.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

De klassieke criteria moeten in dat geval aangevuld en aangepast worden met inachtneming van de specifieke kenmerken van de betrokken etablissementen.

Volgens artikel 21 van de Engelse **DDA** moeten redelijke maatregelen getroffen worden om de praktijken, het beleid en de procedures te veranderen die het gebruiken van een dienst onmogelijk of onredelijk moeilijk maken voor een persoon met een handicap. In de verplichte redelijke aanpassing zit een idee van anticipatie vervat, in die zin dat een dienstverstrekker gewoonweg niet mag wachten tot een persoon met een handicap zich voor een obstakel geplaatst ziet. Die verplichting is van evoluerende factoren afhankelijk en kan dus na verloop van tijd en naargelang de evolutie van de technologieën veranderen.

De Engelse wet beschrijft nergens waaruit een redelijke aanpassing bestaat, maar gaat vergezeld van praktische toepassingscodes en codes van goed gedrag, uitgewerkt door de *disability rights commission* (de commissie voor de rechten van de personen met een handicap). In oktober 2007 is deze commissie met twee andere gefusioneerd tot één enkele entiteit: de Commissie voor de gelijkheid en de mensenrechten.[17]

Net als de ADA eist de DDA niet van de dienstenleverancier dat hij elke maatregel zou treffen die de aard van de betrokken dienst of de aard van zijn zaak, zijn beroep of zijn handelsactiviteit fundamenteel zou veranderen.

In artikel 19 (2) van de DDA 1995 staat dat de wet toegepast wordt op elke dienstprestatie, wat dan weer wordt omschreven als betrokken bij de levering van diensten aan het publiek, met of zonder vergoeding. De DDA dekt dus de meeste diensten. Iedereen die een dienst aan het publiek of aan een deel van dat publiek levert, is een dienstenleverancier. Er zijn echter enkele uitzonderingen: privéclubs die een selectieprocedure voor hun leden hebben, transport, educatie.

De Engelse Commissie preciseert via haar diverse instrumenten dat de redelijke aanpassing gedefinieerd wordt in functie van de situatie en dat enkel de hoven en rechtbanken geval per geval kunnen evalueren. Wat redelijk is, zal variëren volgens de soort dienst, de aard van de dienstenleverancier, de grootte van die leverancier en zijn middelen.

In **Canada** spreken ze eerder van redelijke schikking. Net als de redelijke aanpassing is de redelijke schikking een gevolg van het recht op gelijkheid en op bescherming tegen discriminatie. Het is een corrigerende maatregel die aan een persoon de zekerheid wil bieden dat hij of zij toegang kan hebben tot dezelfde arbeidsplaatsen, diensten of

[17] Equality and Human Rights Commission, http://www.equalityhumanrights.com

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

gebouwen zoals alle anderen, ongeacht de specifieke kenmerken van die persoon: leeftijd, handicap, religie, taal, enz.

Het gelijkheidsbeginsel in het Canadese gewoonterecht verplicht de werkgever of dienstenleverancier aanpassingsmaatregelen door te voeren om tegemoet te komen aan de specifieke behoeften van een persoon op grond van zijn/haar beschermd criterium, tenzij hij kan bewijzen dat die maatregelen een overdreven belasting meebrengen.

De redelijke schikking wordt uitgewerkt ten bate van één of enkele welbepaalde individu's en niet van een groep. De aanpassing voor personen met een handicap is bijgevolg geïndividualiseerd.

Over de aanpassing voor personen met een handicap bestaat er geen enkele vooraf vastgestelde formule. De behoeften van elke persoon zijn uniek en ze moeten telkens vanuit een nieuw oogpunt bekeken worden wanneer er aanpassingsmaatregelen gevraagd worden. Hoewel enkele van die maatregelen voor een groot aantal personen met een handicap gunstig zijn, is het ook mogelijk dat een geboden oplossing wel de ene persoon maar niet een andere persoon genoegdoening schenkt.

In **Frankrijk** spreekt de wet, die richtlijn 2000/78/EG omzet van het doorvoeren van gepaste maatregelen in functie van de behoeften in een concrete situatie, met als begrenzing dat dit geen onevenredige belasting mag veroorzaken. Er werd echter geen enkele norm vastgelegd om het redelijke karakter van de aanpassing voor goederen en diensten te beoordelen, terwijl het met betrekking tot tewerkstelling wel het geval is[18]. Ook hier zal de rechtspraak een antwoord moeten bieden.

In **Spanje** verheft de wet van 2003 betreffende de kansengelijkheid, de niet-discriminatie en de universele toegankelijkheid voor personen met een handicap ook het principe van redelijke aanpassing tot regel.

In **Zwitserland** is de Federale Grondwet de basis van het gelijkheidsrecht. In artikel 8, alinea 2, staat geschreven dat "niemand discriminatie moet ondergaan (…) op grond van een lichamelijke, mentale of psychische deficiëntie".

[18] De Verklaring van Thessaloniki (2003) illustreert concreet de interpretatie die moet worden gegeven aan het concept van aangepaste maatregelen op het gebied van de tewerkstelling. Gemeenschappelijke Verklaring van de Europese Confederatie van Vakbonden (ECV) en van het Europese Forum van de Personen met een Handicap (EFPH).

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Alinea 4 van hetzelfde artikel draagt de wetgever op om te voorzien in "*maatregelen met het oog op het wegwerken van de ongelijkheden die de personen met een handicap treffen*".

De Australische wet van 1992 betreffende de discriminatie op grond van een handicap bevat de term 'redelijke aanpassing', toch die welke geen ongerechtvaardigd hoge belasting veroorzaakt. Om te bepalen wat daaronder verstaan moet worden, dient rekening te worden gehouden met alle ter zake dienende omstandigheden en onder andere met diverse factoren.

DE REDELIJKE AANPASSING IN DE PRAKTIJK

We zien dus in de verschillende hierboven besproken wetgevingen dat het in de rechtspraak is dat we te weten komen wat een redelijke aanpassing feitelijk is, omdat dit begrip geval per geval ingevuld wordt.

Wat evenwel opvalt in de strijd tegen de discriminatie in goederen en diensten, is het geringe aantal zaken die met betrekking tot die sector gevoerd worden in tegenstelling tot de arbeidsector, waar we tal van vonnissen terugvinden.

De rechtspraak betreffende de goederen en diensten is dus nogal mager. De Canadese rechtspraak zal de grootste inspiratiebron zijn.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

CANADESE RECHTSPRAAK

Eldridge

Het is in **Canada** dat we de meest uitgebreide en betekenisvolle rechtspraak over dit onderwerp vinden.

De uitspraak van het Supreme Court in 1997 in de zaak *Eldridge vs. Brits Colombia*[19] handelde over de verplichting om aanpassingsmaatregelen te treffen om aan de behoeften van doven tegemoet te komen.

De zaak ging over een doof echtpaar waarvan de vrouw in een kraamkliniek in Brits Colombia van een baby bevallen was. Het ziekenhuis had geen gebarentolk ingeschakeld om de vader en de moeder in staat te stellen om met het ziekenhuispersoneel te communiceren. Het Hof heeft geoordeeld dat de afwezigheid van zulk een dienst strijdig was met het recht van dit dove koppel "op dezelfde bescherming en op hetzelfde nuttig voordeel van de wet".

« ... *De overheersende perceptie die nogal wat horenden van doofheid hebben, is die van stilte. Die perceptie heeft de onwetendheid over de behoeften van doven verdiept en geleid tot een maatschappij die voor het grootste deel georganiseerd is alsof iedereen kan horen. [...] Het hoeft dus niet te verbazen dat het nadeel dat mensen met doofheid ondervinden, in ruime mate voortvloeit uit obstakels in de communicatie met de horenden*. » (vert.)

« *De uitsluiting uit de hele maatschappij is het gevolg van een interpretatie binnen die maatschappij die enkel gebaseerd is op de attributen "van het geheel", waar de personen met een handicap nooit toegang toe zullen hebben. De discriminatie bestaat niet in het toedichten van foute kenmerken aan de persoon met een handicap. Denk bijvoorbeeld maar aan blinden die onmogelijk kunnen slagen voor een schriftelijk examen of aan de nood aan een hellend vlak om toegang te hebben tot de bibliotheek: de blinde kan gewoon niet zien en iemand in een rolstoel heeft een hellend vlak nodig om een*

[19] Eldridge vs. Brits Colombia (Procureur generaal), [1997] 3 R.C.S. 624, http://csc.lexum.umontreal.ca/en/index.html

hoogteverschil te overbruggen. De discriminatie komt dus veeleer neer op het nalaten van de redelijke middelen te verstrekken en aan die maatschappij de aanpassingen aan te brengen die er zullen voor zorgen dat haar structuren en de ondernomen acties niet leiden tot de verbanning en het niet-participeren van personen met een handicap, wat een discriminatie tegen deze laatstgenoemden inhoudt. » (vert.)

Deze uitspraak is één van de belangrijkste vonnissen met betrekking tot de dienstverlening aan personen met een handicap.

Het Canadese Supreme Court heeft dus geoordeeld dat het ontbreken van een gepaste aanpassing – die in dit geval had moeten bestaan uit het verstrekken van een gebarentolk – in strijd was met de garantie van gelijkheid aangezien de dove verzekerden niet van dezelfde legale voordelen kunnen genieten als anderen, doordat ze werden verhinderd efficiënt te communiceren met hun behandelende arts. In deze zaak werd de Canadese overheid veroordeeld want ze was er niet in geslaagd aan te tonen dat deze uniforme behandeling door legitieme doeleinden kon gerechtvaardigd worden en dat het een proportionele maatregel vormde.

In 1999 velde het Supreme Court van Canada nog twee belangrijke vonnissen over dit onderwerp. De arresten ***Meiorin*** en ***Grismer*** bepaalden dat de nodige aanpassingsmaatregelen in alle gevallen getroffen moeten worden, tenzij zij een overdreven belasting vormen.

Meiorin

Het Supreme Court van Canada heeft een refertekader op punt gesteld om te evalueren of aan de verplichting om een schikking te voorzien voldaan werd. Het Hof deed dat in het arrest Meiorin, dat de basiselementen van de redelijke schikking vastlegt.[20]

Zodra is vastgesteld dat een norm, een factor, een eis of een regel op het eerste gezicht discriminerend is, moet de persoon die voor de aanpassing verantwoordelijk is bewijzen dat er een werkelijke en redelijke rechtvaardiging is voor die norm, factor, eis of regel. Daartoe moet hij bewijzen:

[20] Brits Columbia (Public Service Employee Relations Commission) vs. BCGSEU, 1999, Meiorin, http://csc.lexum.umontreal.ca/en/index.html

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

- dat hij de norm heeft toegepast met een oogmerk of streefdoel dat redelijkerwijs met de uitgeoefende functies verband houdt
- dat hij de norm te goeder trouw toegepast heeft, in de overtuiging dat hij nodig was voor het realiseren van dat oogmerk of dat streefdoel
- dat de norm redelijkerwijs nodig is voor de realisatie van zijn oogmerk of streefdoel, in die zin dat de verdediger geen vergelijk met de eiser kan treffen zonder dat dit hem een ongerechtvaardigd groot nadeel berokkent.

Ten einde de verplichting na te komen om een schikking te treffen, moet beslist worden welke de beste geschikte aanpassing is en die moet uitgevoerd worden, in de mate dat ze geen ongerechtvaardigd nadeel veroorzaakt.

De meest geschikte aanpassing is die welke het best de waardigheid van de persoon met een handicap respecteert, die het best aan de behoeften van die persoon beantwoordt, die zijn integratie en zijn volle participatie het meest bevordert.

De aanpassing is een proces met een gamma van nuances en geen voorstel gebaseerd op het begrip van alles of niets. Het is dus een continu proces met aan het ene uiteinde de volledige aanpassing.

Er worden drie criteria weerhouden om te bepalen of een aanpassingsvraag dreigt een ongerechtvaardigd groot nadeel te veroorzaken: de kostprijs, externe financieringsbronnen en eisen betreffende gezondheid en veiligheid.

De kosten vertegenwoordigen een ongerechtvaardigd nadeel als de volgende voorwaarden samen gelden:

- ze zijn meetbaar / telbaar / in cijfers uit te drukken
- er is van geweten dat ze uit de noodzakelijke aanpassing voortvloeien
- ze hebben een zodanig belang dat ze de essentiële aard van de onderneming zouden veranderen of ze hebben een zodanig effect dat ze de leefbaarheid ervan aanzienlijk zouden beïnvloeden.

Het Supreme Court van Canada formuleerde het als volgt: "*Het is veel te gemakkelijk om de kostenverhoging in te roepen als rechtvaardiging voor een weigering om personen met een handicap een gelijke behandeling te garanderen*".

Merk ook op dat dit vonnis een heel interessante analyse maakt van de begrippen rechtstreekse en onrechtstreekse discriminatie.

"*Het onderscheid is artificieel en het is soms moeilijk om exact te bepalen of de discriminatie rechtstreeks of onrechtstreeks is. (...) De benadering steunt op de onjuiste hypothese volgens dewelke de groep die door het nadelige effect getroffen wordt, een minderheid is. (...) De aanpak mondt uit in verschillende resultaten naargelang de*

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

conclusie. (...) De aanpak legitimeert de systematische discriminatie (...). De aanpak is onverenigbaar met de geest en de letter van de wetgeving betreffende de rechten van de persoon. (...) De wetgeving betreffende de rechten van de persoon koppelt de verplichting tot aanpassing immers niet aan de discriminatie ten gevolge van een nadelig effect "

Terwijl de zaak Meiorin betrekking heeft op het domein van tewerkstelling, welke de reden is waarom er niet verder op ingegaan wordt, handelt de zaak Grismer over goederen en diensten.

Grismer

In de zaak Grismer[21] gaat het om Terry Grismer, een man die het perifere zicht naar links aan beide ogen verloren heeft. Daarop heeft de hoofdinspecteur voor automobiele voertuigen van Brits Colombia zijn rijbewijs ingetrokken. Mijnheer Grismer heeft vervolgens meerdere nieuwe aanvragen voor een rijbewijs ingediend en slaagde voor alle opgelegde testen, behalve die met betrekking tot het gezichtsveld.

Hij heeft de nooit de mogelijkheid gekregen om te bewijzen dat hij dat gezichtsprobleem kon compenseren.

Het Hof heeft geoordeeld dat de gezichtsveldnorm van 120 graden redelijkerwijs niet nodig was en heeft hem dus nietig verklaard, omdat de *surintendant* er niet in geslaagd is te bewijzen dat er een reden bestaat die de strenge norm rechtvaardigt die wordt toegepast in het geval van de personen die getroffen worden door hemianopsie, waaraan de heer Grismer leed.

Het Supreme Court van Canada heeft duidelijk aangegeven dat de aanpak in de zaak Meiorin ook toepasselijk is met betrekking tot het leveren van een dienst.

Het Supreme Court heeft bepaald dat de volgende vragen gesteld moeten worden in de gevallen van dienstverstrekking:

- Is het intrinsieke einddoel van de norm, van het beleid of van de praktijk in kwestie rationeel verbonden aan de functie van de dienstenleverancier?

[21] Brits Columbia (Superintendent of Motor Vehicles) vs. Brits Columbia (Council of Human Rights); http://csc.lexum.umontreal.ca/en/index.html

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

- Heeft de dienstenleverancier de betreffende norm eerlijk en te goeder trouw toegepast, in de overtuiging dat hij nodig was om zijn oogmerk of streefdoel te bereiken?
- Is de norm, het beleid of de praktijk redelijkerwijs nodig om de dienstenleverancier in staat te stellen om zijn oogmerk of streefdoel te bereiken?

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Onevenredige belasting

Wat we onder "onevenredige belasting" moeten verstaan als het om een dienstlevering gaat, wordt ons uit de doeken gedaan door onder andere het ***arrest Renaud***[22].

De in overweging te nemen factoren om uit te maken of het om een "onevenredige belasting" gaat, verschillen van die in de tewerkstellingsector en variëren naar gelang van de ingeroepen vorm van discriminatie.

Er moet rekening gehouden worden met *de veiligheid van de gebruikers, het gebrek aan medewerking van de eiser(es), de specifieke aard van de dienstensector, de soort "clientèle", het organisatorische kader van de diensten en van de beschikbaarheid van de middelen*.

Hoewel de evaluatiefactoren van de "onevenredige belasting" verschillend zijn naar gelang van het toepassingsgebied, blijft het een feit dat ze met een onmogelijkheid of een ernstig risico gelijk moeten staan.

In de zaak ***Corporation Intermunicipale de Transport des Forges*** werden de voorkeur van de clientèle[23] of de angst om een precedent te creëren niet weerhouden als in overweging te nemen factoren voor het evalueren van het onevenredig karakter van de verplichting bij een verzoek tot schikking.

In de zaak ***Restaurant Scampinata Inc***.[24], waar een blinde de toegang tot het restaurant geweigerd werd omdat er een geleidehond bij was, werd als volgt geoordeeld:

"[…] *de verplichting tot redelijke schikking zal voor een restaurant vaak bestaan uit het wegwerken van diverse fysieke en/of organisatorische barrières, en wel zonder dat dit overdreven kosten met zich meebrengt of de aard van de onderneming verandert.*" (vert.)

"*Een maatregel tot redelijke schikking kan uit niets anders bestaan dan die persoon en zijn dier toelaten in de zaak, zolang de persoon met de handicap zijn of haar geleidehond bij zich houdt zonder dat er enige scheiding tussen de blinde en hond is. De geleidehond hoort bij de persoon met de handicap, de hond is zijn ogen en op dat principe kan geen enkele uitzondering aanvaard worden als het gaat om de toegang tot een openbare plaats*." (vert.)

---

[22] *Central Okanagan School District No. 23* vs. *Renaud*, 1992 IIJCan 81 (C.S.C.), [1992] 2 R.C.S. 970.

[23] *Commission des droits de la personne du Québec* vs. *2632-1661Québec Inc., (1998) 31* C.H.R.R. D/481, (T.D.P.Q.), 1997 CanLII 43 (QC T.D.P.).

[24] *Québec (Commission des droits de la personne)* vs. *Restaurant Scampinata Inc.*, http://www.cdpdj.qc.ca

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Zelfde redenering in de zaak ***Bar la Divergence***[25]**,** waarin de rechter beslist heeft dat de occasionele aanwezigheid van een geleidehond in de bar geen overdreven risico oplevert voor de veiligheid van het dier noch van de andere klanten van de bar.

Er wordt bovendien in gesteld dat het slachtoffer van zijn kant geen perfecte oplossing mag verwachten en eerder het zoeken naar een redelijk compromis moet vergemakkelijken.

N.B.: *Sinds 1 december 2008 zal in België de geleidehond die een persoon met een handicap bij verplaatsingen begeleidt, wettelijk toegang krijgen tot ruimten en voorzieningen die voor het publiek bestemd zijn. Worden beschouwd als ruimten en voorzieningen die voor het publiek bestemd zijn: alle gebouwen, plaatsen en ruimten, openbaar en privaat, bestemd voor publiek gebruik alsook de vervoermiddelen voor betalende personen. In principe kan de toegang dus niet geweigerd worden aan de geleidehond, tenzij een specifiek reglement dat voorziet op grond van vereisten op het gebied van hygiëne, volksgezondheid, veiligheid of onmogelijke redelijke aanpassing.*

ANDERE VONNISSEN

In **Australië**, in *Lewin*[26], heeft de Australian Capital Territory Discrimination Tribunal het verzoek tot het nemen van aanpassingsmaatregelen onderzocht van een vrouw die aan een groepstherapie deelneemt en die wilde dat de organisatoren een beleid zouden invoeren voor parfumvrije ruimten. In plaats van zulk een beleid op poten te zetten, hadden de animatoren aan de aanwezigen tijdens de eerste sessie gevraagd om in de toekomst geen parfum meer te dragen (al werd het verzoek tot aanpassing al vóór die sessie ingediend). De Rechtbank heeft de stelling gevolgd dat zulk een aanpassingsmaatregel geen overdreven verplichting meebracht en dat het discriminerend was aan het verzoek geen gevolg te hebben gegeven vóór de eerste sessie om dan later wel een positieve maatregel in te voeren die de blootstelling aan parfum in de toekomst wilde vermijden.

"*Net zoals voor elke andere deficiëntie geldt, moet het aanpassingsproces voor overgevoelige mensen op een individuele, respectvolle en integrerende manier gevoerd worden. Werkgevers en dienstenleveranciers hebben er alle belang bij om aanpassingsmaatregelen respectvol aan te nemen, op een manier die het gevoel van*

[25] *Commission des droits de la personne du Québec (H. Jacques)* vs. *Bar La Divergence;* http://www.cdpdj.qc.ca

[26] *Lewin v. ACT Health & Community Care Service*, [2002] ACTDT 2.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

eigenwaarde, de privacy, het comfort en de autonomie van de persoon beschermt. De aanpassingsmaatregelen moeten individueel en niet universeel van aard zijn. Ten slotte is het doel van aanpassingsmaatregelen de zelfstandigheid en de volwaardige participatie van de persoon te bevorderen." (vert.)

In **Frankrijk** heeft de HALDE (= hoge autoriteit in de strijd tegen de discriminaties en voor gelijkheid), een onafhankelijke overheidsautoriteit, interessante beslissingen moeten nemen.

Een blinde eiser[27] schakelde deze autoriteit in voor een klacht met betrekking tot de toevlucht tot een mandataris, die hem door twee bankinstellingen was opgelegd voor het openen van een rekening.

"*Het College van de 'haute autorité de lutte contre les discriminations et pour l'égalité' is van oordeel dat het eisen van een bij notariële volmacht aangestelde mandataris voor het beheren van de rekeningen van blinde personen een discriminatie vormt. Het College beveelt aan alle bankinstellingen om gepaste voorzieningen in te voeren die de blinde personen in staat stellen om zelf hun bankrekeningen te openen en te beheren, en om daarover binnen de zes maanden verslag uit te brengen.*" (vert.)

Er was ook een zaak[28] waarbij een persoon met trisomie door een luchtvaartmaatschappij elke hulp geweigerd werd die hem in staat zou stellen om alleen te reizen. Daar werd het volgende oordeel geveld:

"*Gelet op de herhaalde vaststelling door de 'haute autorité' van personeelstekort voor het onthaal en het behandelen van situaties van personen met een handicap, beveelt het College aan de luchtvaartmaatschappij om gepaste voorzieningen in te voeren op het gebied van opleiding en sensibilisatie van hun personeel. Het College vraagt hen in het bijzonder om specifieke maatregelen te treffen opdat de agenten zouden herinnerd worden aan de toepasselijke antidiscriminatieregels waarbij de toegang weigeren tot een private dienst aan een persoon op grond van zijn/haar handicap, verboden is.*" (vert.)

In een andere zaak werd een kind de toegang geweigerd tot een vakantiekamp dat georganiseerd werd door een gemeente, met als reden dat de handicap van het kind niet verenigbaar zou zijn met de verblijfsomstandigheden. De burgemeester geeft geen enkele pertinente rechtvaardiging voor zijn weigering, terwijl een medisch attest de bekwaamheid van het kind om aan de aangeboden activiteiten deel te nemen, bevestigt.

---

[27] Délibération n°2007-296 du 13 novembre 2007; http://www.halde.fr/

[28] Délibération n°2007-131 du 24/05/2007; http://www.halde.fr/

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

"*Het College van de hoge autoriteit vraagt aan de burgemeester dat hij gepaste maatregelen zou doorvoeren om, mits redelijke aanpassingen die rekening houden met de aard van de handicap en de bijzondere behoeften van de kinderen met een handicap, de toegang tot het vakantieverblijf voor die kinderen te garanderen.*"

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Conclusies

WANNEER MOET DE AANPASSING DOORGEVOERD WORDEN?

Het concept van redelijke aanpassing is ontstaan uit de vaststelling dat de omgeving de bepalende factor is die de handicap creëert. De handicap wordt dus gedefinieerd in verhouding tot een gegeven situatie.

Met het oog op het obstakel dat de handicap veroorzaakt, kunnen drie vragen als basis dienen voor de beslissing of een (of meerdere) aanpassing(en) nodig zijn:

- Is er een rationeel verband tussen het intrinsieke einddoel van de norm, het beleid of de praktijk in kwestie en de functie van de dienstenleverancier?
- Heeft de dienstenleverancier de betreffende norm eerlijk en te goeder trouw toegepast, in de overtuiging dat die norm nodig is (was) om zijn oogmerk of streefdoel te realiseren?
- Is de norm, het beleid of de praktijk redelijkerwijs nodig om de dienstenleverancier in staat te stellen zijn oogmerk of streefdoel te realiseren?

De aanpassing komt tegemoet aan een individueel probleem, wat haar onderscheidt van de toegankelijkheid. Elke aanpassing maakt dus het voorwerp uit van een individuele evaluatie om een oplossing te bieden voor een obstakel die een handicap veroorzaakt voor een persoon in het kader van zijn dagelijks leven, zelfs wanneer achteraf iedereen van die aanpassing voordeel zal ondervinden.

WELKE SOORT AANPASSING?

De aanpassing kan daarom de vorm aannemen van een technische omgevingsaanpassing, maar ook van een aanpassing van de regels of van de organisatie van de activiteit, om de participatie van de persoon met de handicap aan de aangeboden activiteit mogelijk te maken. De aanpassing kan dus persoonlijk, structureel of van organisatorische aard zijn.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

De aanpassing moet tegelijk aan 4 criteria voldoen, namelijk:

- doeltreffend zijn: de aanpassing moet een concrete en duurzame oplossing bieden
- gelijkheid: de aanpassing moet zonder belemmeringen door iedereen gebruikt kunnen worden
- autonomie: de aanpassing moet de persoon met een handicap in staat stellen om zich alleen uit de slag te trekken
- veiligheid: de aanpassing mag de persoon niet in gevaar brengen

De Canadese commissie voor de rechten van de persoon werpt bovendien op dat, wanneer verschillende keuzes voor aanpassingsmaatregelen zich aanbieden, de beste oplossing die is welke toelaat de volgende doelstellingen te realiseren:

- maximale inachtneming van de waardigheid van de persoon, de autonomie van die persoon verzekeren, de privacy beschermen en hem/haar in het werkmilieu en in de hele maatschappij integreren;
- de ongemakken of nadelen tot een minimum beperken;
- zo snel mogelijk aan de behoeften van de persoon tegemoet (kunnen) komen.

IS DE AANPASSING REDELIJK?

Om een aanpassing te kunnen eisen, is daarenboven vereist dat die aanpassing redelijk is.

Elk geval moet geanalyseerd worden in functie van de soort activiteit, de infrastructuur, de persoon die de aanpassing moet doorvoeren en de persoon met de handicap.

Algemeen mag dit niet neerkomen op een fundamentele verandering van de aard van de betreffende dienst of van de aard van de zaak, van het beroep of van de handelsactiviteit van de betrokkene.

Het redelijke karakter van de aanpassing zal beoordeeld worden in functie van de kostprijs, de bestaande financiële hulp, haar impact op de organisatie van de dienst, haar veiligheid, haar frequentie, de duur van de aanpassing, enz. Deze klassieke criteria moeten aangevuld en aangepast worden met inachtneming van de specifieke kenmerken van de betrokken ondernemingen (zoals de aard van de clientèle).

Het punt van de bestaande financiële hulpmiddelen is opgenomen in alle wetgevingen om het redelijke karakter van een aanpassing te bepalen.

Er bestaan daarvoor echter weinig financiële stimuli of subsidies, met uitzondering van die welke op het gebied van de tewerkstelling bestaan.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

In verband met toegankelijkheid, ook al zijn de voorbeelden minder talrijk, vinden we de volgende gevallen.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Het Commissariat général au Tourisme[29] biedt financiële hulp in de vorm van subsidies aan de actoren in het Waalse toerisme. Het bedrag van die hulp alsook de vereiste documenten om die hulp te verkrijgen, verschillen naargelang van de verschillende sectoren. Dit Commissariaat geeft o.a. een subsidie voor aanpassingswerken voor de verbetering van de toegankelijkheid. Het is ook mogelijk om daarvoor een tussenkomst te verkrijgen van de provincie en/of de gemeente. Of nog om een financiële tussenkomst aan te vragen bij openbare fondsen, zoals het Elia Fonds, dat projecten steunt die personen met een beperkte mobiliteit in staat stellen om originele toeristische, culturele of sportieve activiteiten te ontdekken.

Dat de aanpassing in feite voorgesteld wordt als een maatregel met weinig of geen kosten, maakt dat dit criterium met een grote soepelheid lijkt te moeten worden beschouwd.

Laten we gewoon het oude gezegde onthouden: "*Wie het meest kan, kan het minst...*"

Over al deze zaken zal nog uitgebreid onderhandeld moeten worden tussen de dienstgebruiker en de dienstverstrekker om tot correcte en uitvoerbare oplossingen op lange of minder lange termijn te komen.

VOORUITZICHTEN VOOR DE TOEKOMST?

In deze studie hebben we gezien dat het begrip "redelijke aanpassing" geen gemakkelijk te begrijpen en eensluidend begrip is.

Dat is niet alleen het geval voor een leek in de betreffende materie, maar ook soms voor professionelen in de wereld van personen met een handicap.

Wij denken dat het onontbeerlijk is om een brede voorlichtingscampagne aan dit onderwerp te wijden en de klemtoon te leggen op het weinig dwingende karakter dat voor de dienstverstrekkers geldt, in vergelijking met de enorme kwaliteitswinst die voor de persoon met een handicap in zijn of haar dagelijks leven gerealiseerd kan worden.

Aanmoedigingssystemen om die aanpassingen uit te breiden, zouden ook op touw gezet moeten worden.

[29] http://commissariat.tourisme.wallonie.be

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Waarom zouden we geen procedure uitwerken die de dienstverstrekkers, die redelijke subsidies nodig hebben, in staat stelt om plannen voor aanpassingen aan de bevoegde autoriteiten voor te leggen, die deze plannen evalueren om te bepalen wie aan de voorwaarden voldoet om subsidies te verkrijgen. Die databank zou de mogelijkheid bieden om een catalogus samen te stellen van de beste praktijken, die dan zo ruim mogelijk verspreid zou kunnen worden. Zonder evenwel uit het oog te verliezen dat de redelijke aanpassing niet met exuberante kosten gepaard moet gaan en in het ideale geval zelfs gratis is.

Vergeet niet dat de redelijke aanpassing niet uitsluitend voorbehouden is voor mensen met een handicap, maar voor iedereen nuttig kan zijn. Ze is het toonbeeld van een integratiemaatschappij die met alle burgers rekening houdt. Onze maatschappij, als ze modern genoemd wil worden, is het aan zichzelf verplicht om dienovereenkomstig in actie te schieten en moet dus de invoering en de efficiëntie van zulke maatregelen bevorderen.

De dienstverstrekkers moeten niet wachten tot een blinde zich bij hen aanmeldt om vertalingen in braille te voorzien. Zoals dat al in Engeland het geval is, ligt er een verplichting op hun schouders. Tal van obstakels die gisteren nog onoverkoombaar waren, zijn vandaag door de technologische evolutie overwonnen.

Laten we hopen dat er in de toekomst geen uitvluchten meer mogelijk zullen zijn om wat redelijk is niet te doen.

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

Verantwoordelijke uitgever

Marc Vandercammen

OIVO

Paapsemlaan 20

1070 Brussel

Tel. 02 547 06 11 – Fax 02 547 06 01

www.oivo.be

Uitgave 2009

Catalogusreferentie: xxx-09

D-2009- 492-xx

© OIVO Reproductie toegelaten mits voorafgaande toestemming van de uitgever en mits bronvermelding

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO

© OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO © OIVO